

ИНСТИТУЦИОНАЛНО ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ У ЈЕДИНСТВЕНОМ СИСТЕМУ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА НА ТЛУ ЦРНЕ ГОРЕ – ЗНАЧАЈ И МОГУЋНОСТИ

INSTITUTIONAL PRESCHOOL EDUCATION INTO A UNIFIED SYSTEM OF EDUCATION IN THE TERRITORY OF MONTENEGRO – THE IMPORTANCE AND OPPORTUNITIES

Анђелка Булатовић

Резиме: У раду је приказан нови начин рада у предшколској установи на подручју Црне Горе којим се препоручује комплекснији и отворенији приступ целокупној организацији васпитања и образовања, узимајући у обзир индивидуалности сваког детета. Размотрена су актуелна питања и перспективе развоја предшколског васпитања и образовања, као и услови у којима деца раних узраста могу да развијају сопствене потенцијале. При томе није занемарено ни увођење родитеља у групу деце предшколског узраста, који учествују као посматрачи, планери или реализатори појединих васпитно-образовних активности.

Кључне ријечи: васпитање и образовање, дете, предшколство

Abstract: *This paper presents a new way to work in preschools in the territory of Montenegro, which is recommended for more complex and more open access to the whole organization of education, taking into account the individuality of each child. Discussed the current issues and prospects of development of preschool education, as well as the conditions in which children of early ages can develop their potential. At the same time not neglected either introduce parents to a group of preschool children who participate as observers, planners and implementers of certain educational activities.*

Key words: *education, child, preschool*

Увод

У последњој деценији 20. века долази до брзих промена у науци, техници и технологији, што доводи до застаривања знања и потреба да се оно обнови. У савременој педагошкој теорији и васпитној пракси све више су се разматрале могућности организовања васпитно-образовног рада у предшколској установи. У домаћој и страниј савременој педагошкој литератури често се наилазило на

термин отворено васпитање, што подразумева примену програма предшколског васпитања и образовања у којем се у првом плану налазе деца. „То подразумијева и отвореност према промјенама, односно редефинисање циљева, задатака и метода васпитања и образовања у читавом систему, чиме се указује на значај отворености у простору, времену, програму и односима васпитача и дјете, све с циљем подршке свеукупном развоју дјетета“. [1] Тако је означен и нови педагошки правац.

Отворени систем васпитања је врло актуелан у Републици Црној Гори, с обзиром на природу и функцију образовања, и условљен је целокупним променама у црногорском друштву.

Законски прописи

Године 2002. донесен је нови Закон о предшколском васпитању и образовању на подручју Републике Црне Горе, који је важећи и данас. На почетку Закона се одмах наглашава да је предшколско васпитање и образовање део јединственог васпитно-образовног система. У циљевима ове делатности, поред општепознатих ставова, који су овог пута нешто јасније формулисани, ту је истакнута и „припрема за полазак у школу“. [2]

Новину представља и могућност организовања предшколског васпитања у породици, (чл. 5 Закона), као и право родитеља да „у складу са интересовањима и потребама дјетета, изабере програм васпитања и образовања дјетета“(чл. 7 Закона). Одредбе о образовном програму јасно су конципиране и прецизно разрађене. На основу њега доносе се: примарни, краћи, специјализовани, посебни и други програми, који се реализују у складу са могућностима предшколске установе, као и потребама и интересовањима деце и родитеља (чл. 14-19 Закона). На овај начин је отворена могућност за интересантнији и разноврснији рад у предшколским установама.

По времену трајања образовни програм се реализује као: целодневни у трајању од шест до десет часова, полудневни у трајању од четири до шест часова; краћи и специјализовани у трајању од три до четири часа (чл. 12-15 Закона). У односу на претходни Закон смањена је и недељна норма васпитача, васпитача сарадника и васпитача дефектолога са 30 на 25 часова, док смањење код стручних сарадника износи само два часа седмично, тј. са 32 на 30. Величина групе остаје иста, као и у претходном Закону, с тим што деца са 6 година полазе у школу.

Поред претходно наведених измена у овом Закону у односу на претходни, јесте ослобођење ове делатности од бирократских стега,

тј. од великог утицаја Министарства просвјете и његових сарадника, и враћање слободe васпитачком кадру у васпитно-образовном деловању, као и органа управљања.

Организација васпитно-образовног рада

Након низа едукативних семинара за васпитачки кадар на свим нивоима образовног система, као и бројних студијских путовања наших представника и посета експертских група с циљем циљу упознавања са иностраним образовним моделима, у Црној Гори се у периоду од 2000. године приступило изради првог конститутивног елемента новог система васпитања и образовања. Израда нове концепције васпитно-образовног система (*Књига промјена*) трајала је више од годину дана. На њеној изради радило је пет вишечланих комисија за сваки ниво образовања посебно. У раду комисије били су ангажовани како домаћи, тако и инострани консултанци.

Књига промјена представља интегралну композицију савременог система образовања у Републици Црној Гори. [3] Понуђена концепција образовања и васпитања уградила је генералне принципе европских образовних система, тј. принцип демократичности, аутономности, једнаких могућности, децентрализације, флексибилности и транспарентности квалитета образовања.

Реформисани систем васпитања и образовања ослања се на бројна међународна правна документа:

- Општу декларацију о људским правима,
- Декларацију о правима детета,
- Конвенцију против дискриминације у образовању,
- Конвенцију о правима детата УН и
- Резолуција о европској димензији васпитања и образовања

Реформа у оквиру сегмента предшколског васпитања и образовања у Републици Црној Гори заснива се првенствено на принципима програма „Корак по корак – Дјечји вртића као породични центар“, и искуствима стеченим током његове реализације.

У Књизи промјена наведени су разлози за промене из постојећег традиционалног у ново реформисано стање, а истичемо следеће:

- Образовни програми

Прву групу разлога чине ограничење и недостаци који су се показали кроз вишегодишњу праксу, као што су: унапред прописани садржаји и њихово утврђено временско трајање, дакле претерана сколаризација и више академски приступ. Васпитно-образовни рад је био строго нормиран. Дете и васпитач, у тако структурираном простору, нису могли бити активна, интерактивна и креативна бића са сопственим индивидуалитетом. То је, како се у овом документу наводи „прије свега програм учења, а васпитање је пратећа дјелатност“.

Другу групу разлога чине брзе и корените промене у друштвеном и политичком систему, па је у складу са тим променама неопходна и промена – реформа образовног система. На нивоу предшколског васпитања то значи да треба развијати хуманистичку концепцију отвореног система васпитања, у коме ће дете бити активан чинилац сопственог учења и развоја.

Родитељима се даје право да учествују у васпитању своје деце, док се васпитачком кадру и другим стручњацима даје могућност да преваспитавају и усавршавају своју праксу. Програм треба да уважава развојне карактеристике детета одређеног узраста, па зато, на основу опште програмске концепције треба развити посебне и специјализоване програме. Посебни програми обухватају компензационе и развојне програме. Децу са посебним потребама, такође, треба укључити у редовне интеграционе групе. Понуда програма и трајање боравка деце у предшколској установи морају бити примерени предвиђеној индивидуализацији и диверсификацији потреба деце и одраслих.

- Планирање и програмирање васпитно-образовног рада у предшколској установи

Новим начином рада васпитач није само реализатор програма, већ његов креатор. Дакле, отворено васпитање захтева професионалан развој практичара, стручни развој и оспособљавање за улогу „креатор сопствене праксе“. Васпитач мора да осмишља програм, поставља теме и да их разрађује, да осмисли простор, средства и сл. У планирању рада васпитач полази од поштовања личности детета кроз његов начин мишљења, интересовања, навика, осјећања и потреба.

Основа за добро планирање је и правилно посматрање, којим васпитач добија информације о деци, на основу којих планира свакодневне активности. Кроз самоевалуацију васпитачи прате и оцењују сопствени рад.

- Обухваћеност узраста

Стопа обухвата деце предшколском установом у Републици Црној Гори једна је од најнижих у Европи. Интересовање родитеља за укључивање деце у предшколску установу је у порасту, али неравномерно у различитим регијама. Пораст броја уписане деце и ширење мреже институција посебно карактерише централни део Црне Горе, док је у северном делу и даље мали проценат обухвата деце у односу на укупну популацију и објективне потребе. Но, родитељи и даље траже решење у неким другим „институцијама“ ван предшколске установе. Дакле „потребно је повећати обухватност деце институционалним предшколским васпитањем и образовањем, ширењем мреже установа, диверсификацијом програмске понуде, стимулисањем приватне иницијативе“.

- Величина групе

С обзиром да су истраживања показала да од величине групе зависи и квалитет рада и интеракција, јавља се потреба да се број деце у групи постепено смањи у односу на број васпитача. Због повећаног броја деце у групи, васпитно-образовни рад се своди на фронтални, чиме је занемарена индивидуалност детета.

- Трајање боравка

У предшколским установама на тлу Црне Горе реализује се целодневни, полудневни и краћи једногодишњи програм за предшколску децу. Деца бораве у вртићу и јаслицама од шест сати пре подне до пола четири после подне. Једногодишњи програм за децу предшколског узраста изводи се свакодневно у трајању од три сата у послеподневним часовима.

Новим начином рада у предшколској установи препоручује се комплекснији и отворенији приступ целокупној организацији васпитања и образовања, узимајући у обзир индивидуалности сваког детета. То подразумева увођење родитеља у групу деце предшколског узраста, који ће учествовати као посматрачи, планери или реализатори појединих васпитно-образовних активности; окупљање деце не треба ограничити прописаним терминима; припремање и

сервирање хране прилагодити индивидуалним потребама деце; за децу која у предвиђеном периоду за одмор немају потребу за њим, потребно је припремити адекватан простор, материјал, испланирати активности, чиме ће бити задовољене њихове индивидуалне потребе и сл.

- Средина за учење

У отвореном вртићу, на структурирање средине за учење утичу предлози деце, васпитача и родитеља. То значи да се морају поштовати дечије потребе, интересовања и различити стилови учења. Зато радни простор мора бити брижљиво планиран уз пажљиво бирање материјала.

Простор радне собе је издељен на центре интересовања, који омогућавају да се деци прилагоде активности у складу са њиховим интересовањима и способностима. Материјали и активности организовани у једном центру односе се на једну тему.

Не постоје обавезни центри интересовања, већ се одабир врши у зависности од интересовања деце, актуелне теме, расположивог материјала, присуства родитеља и сл. Најчешће отворени и опремљени центри су: умјетност, грађевински блокови, језичка култура, манипулативни центри, играње улога, сензорни центар и центар за истраживачке активности. У интеракцији са различитим предметима и материјалима понуђеним у центрима интересовања, деца уче и истражују на један спонтан и природан начин. Центри се одвајају намештајем, тако да простор мора бити флексибилан, како би се делови намештаја могли померати према захтеву деце, родитеља и у складу са искуствима васпитача. Деца морају да имају проходност ка свим центрима интересовања.

Имајући у виду претходно наведене разлоге, за реформу постојећег начина васпитно-образовног рада, стручњаци су дошли до закључка да је васпитно-образовни рад у предшколским установама био више конципиран ка образовном, а мање ка развојно-васпитном, тј. деца су била више у позицији да уче, а мање да се играју.

Основе програма за подручја активности у предшколском васпитању и образовању

На основу мишљења др Мирјане Пешић, и искуства васпитача који су радили у пракси и од Института добили сертификате, као и на основу резултата до којих се дошло праћењем реализације програма

„Корак по корак – Дјечији вртић као породични центар“, затим Конвенције о правима детета, на основу Основа програма Института за педагогију и андрагогију у Београду и планова и програма рада земаља у окружењу, у РЦГ је дошло 2003. године до формирања нових *Основа програма*, који су разрађени за следећа подручја активности: физичке и здравствене активности, музичке активности, језичке и говорне активности, математичко-логичке активности, социјалне активности, активности упознавања и овладавања околином и ликовне активности. У њима нису дати садржаји и рад није конципиран по узрасним групама, већ имају понуђене три основне врсте циљева, о којима васпитач треба да води рачуна приликом планирања активности, а истичемо следеће: откривање и овладавање собом, развијање односа и изграђивање знања о другима и откривање света и изграђивање знања о њему. За сваку подручну активност понуђене су и три врсте активности: животно-практичне и спонтане активности, специфичне активности и комплексне активности. Уз сваку подручну активност дата су и методичка упутства.

Дакле, *Основе програма* више представљају структуру онога што је интересантно за тај узраст. Поштују се развојни принципи, а не узрасни. Није строго нормирано које активности на одређеном узрасту треба да се реализују, управо због индивидуалних разлика у развоју. Иако би режим живљења у дечијем вртићу морао бити доследно спроведен, а у исто време и флексибилан, прилагодљив, у овом програму се инсистира на могућностима апсолутног договарања, без строго фиксиране сатнице за организацију активности. У складу са концепцијом васпитања и образовања *Основа програма*, указује се на значај тематског планирања (рад по центрима интересовања). Дакле, коришћење центара интересовања је утемељено на концепцији да деца уче кроз игру, а истовремено се стварају услови за природну интеракцију међу децом.

Овај програм предвиђа, што је новина, и активно учествовање родитеља у свим фазама реализације програма, као и у планирању и учествовању у активностима. Они могу бити од пасивног посматрача до реализатора активности. На овај начин се вртић схвата као заједничко место живљења деце, родитеља, васпитача и свих који посредно или непосредно партиципирају у васпитно-образовном простору у предшколској установи. Интегрални део целокупног поступка конципирања и реализације програма у дугорочном и краткорочном извођењу васпитно-образовног процеса је евалуација. Она се, у овом програму, одређује као средство и пут професионалног развоја, односно, саставни део учења и усавршавања педагошког

радника (васпитача). Евалуација има педагошку сврху и оправдање само ако доприноси самоевалуацији онога који се вреднује и онога који процјењује, а самоевалуација се тумачи као процена односа између намере васпитача, његовог деловања и постигнутих ефеката. У процесу планирања васпитач следи следећи циклус: посматрање (познавање и упознавање деце), планирање (на основу опаженог и процењеног), делање (директне и индиректне интеракције васпитача) и праћење и процена ефеката деловања (што представља и основу за даље планирање).

У оквиру *Основа програма* конципирани су и специјализовани програми: енглески – који је прошао кроз савет за опште образовање и он се користио и пре него што је званично усвојен и програм за децу са посебним потребама и надарену децу. *Основе програма* су постале званичан програмски документ и све предшколске установе на подручју Републике Црне Горе су од 2003. године биле у обавези да васпитно-образовни рад у дечјим вртићима организују и реализују по овом новом програму.

Закључак

У савременој педагошкој теорији и пракси све се више разматрају могућности организовања предшколског васпитања и образовања, при чему се гледа на дете као на основну одредницу програма, полазећи од његових интересовања и потенцијала, у складу са хуманистичком оријентацијом целокупног система васпитања и образовања. Тиме се данас битно утиче на промене у филозофији васпитања, што подразумева слободу у предшколским установама у смислу редефинисања циљева, задатака, метода, облика и средстава васпитања и образовања деце раних узраста. Једино пружањем услова и подстицаја за развој сопствених потенцијала сваког детета, проширивањем његових искустава и изграђивањем сазнања о себи, другим људима и свету који га окружје, могуће је остварити даље напредовање у сваком од утврђених аспеката развоја. У функцији остваривања еманципаторског циља васпитања, данас се тежи од најранијих узраста развоју личности која је комуникативна, конструктивна и креативна, задовољна и вођена хуманим вредностима и тежњама.

Даљим развојем педагошких идеја о предшколском васпитању и образовању, полазећи од марксистичко-хуманистичког схватања човека, а у тежњи да се интегришу научне чињенице о развоју, васпитању и образовању, одређен је и циљ институционалног предшколског васпитања и образовања. Осим правилног физичког,

интелектуалног, социо-емоционалног и моралног развоја предшколског детета, остварују се задаци у функцији припреме деце за полазак у школу и за успешно укључивање у живот у својој друштвеној и природној средини.

Отвореност васпитања данас подразумева педагошки правац који инсистира на кореним променама филозофије васпитања, у функцији остваривања еманципаторског циља васпитања. Стога се и улога породице значајно мења. Породица постаје партнер у васпитно-образовном раду, тј. активни учесник у свим фазама реализације програма, као и у планирању и у учествовању у активностима.

„Партнерство са породицом“, на неки начин увек је било наглашено, али су практична решења о позицији родитеља била мање наклоњена „партнерству“, а више „сарадњи“, што нису синонимна значења. На овај начин, вртић се посматра као заједничко место живљења деце, родитеља, васпитача и свих који непосредно или посредно партиципирају у васпитно-образовном простору у предшколској установи.

Литература

[1] Копас-Вукашиновић, Е., *Карактеристике и развој програма за предшколско васпитање и образовање у Србији*, Нови Сад, стр. 150, 2004.

[2] *Закон о предшколском васпитању и образовању*, Службени лист РЦГ, бр. 64, 2002.

[3] *Књига промјена*, Институт за отворено друштво, Подгорица, стр. 10., 2001

[6] *Основе програма за подручја активности у предшколском васпитању и образовању*, Подгорица, 2003.